

SERAMİK SANATINDA SU TEMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME^{1,2}

Öğr. Gör. Ayşe Nur DANABAŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi – Güzel Sanatlar
Fakültesi Seramik ve Cam Bölümü
Samsun / Türkiye
aysenurdanabas@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6696-5062

Prof. T. Emre FEYZOĞLU

Hacettepe Üniversitesi – Güzel Sanatlar Fakültesi
Seramik ve Cam Bölümü
Ankara / Türkiye
emrefeyzoglu@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-6137-2447

Öz: Su, yaşamın temel kaynağı olmasının yanı sıra, sanatsal ifade ve yaratım süreçlerinde de derin bir öneme sahiptir. Hem doğanın bir parçası olarak hem de kültürel ve sembolik bir değer taşıyan su, seramik sanatçıları için ilham verici bir tema oluşturmaktadır. Sanatçılar, suyun katı, sıvı ve gaz halini eserlerini destekleyen bir malzeme olarak dahil etmenin yanında sembol olarak da suyu eserlerinde işlemişlerdir. Seramiğin ana bileşeni olan su, seramik sanatı için sadece fiziksel bir varlık değil, aynı zamanda sanatsal yaratıcılığın ve toplumsal bilinçlenmenin önemli bir aracıdır. Sanatçılar, suyun kıtlığını ve yaşam için önemini eserlerinde işlerken, suyun hareketiyle hikayeleri birleştiren yaklaşımlar geliştirirler. Bu çalışmada su kavramının seramik sanatında kullanımı araştırılmış, sanatçıların suyu eserlerine nasıl dahil ettikleri incelenmiştir. Sonuç olarak, su doğanın temel unsuru olarak yaşam sürekliliğini sağlarken, sanatta da derin anlamlar taşıyarak toplumsal farkındalık yaratır. Dolayısıyla suyun sanat üzerindeki etkisi estetik bir değer olmanın ötesinde, önemli bir mesaj taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Su, Seramik Sanatı, Suyun Halleri, Sembolik Anlamlar, Çevre Sorunları.

A STUDY ON THE WATER THEME IN CERAMIC ART

Abstract: In addition to being the fundamental source of life, water also has a profound importance in artistic expression and creative processes. Water, which is both a part of nature and has cultural and symbolic value, creates an inspiring theme for ceramic artists. In addition to including the solid, liquid and gaseous forms of water as a supporting material in their works, artists have also processed water as a symbol in their works. Water, the main component of ceramics, is not only a physical entity for ceramic art, but also an essential tool for artistic creativity and social awareness. While addressing on the scarcity of water and its importance for life in their works, artists develop approaches that combine stories with the movement of water. This study investigates the concept of water in ceramic art and examines how artists incorporate water into their works. As a result, while water provides continuity of life as a fundamental element of nature, it also creates social awareness by carrying deep meanings in art. Therefore, the impact of water on art carries an essential message beyond being an aesthetic value.

Keywords: Water, Ceramic Art, States of Water, Symbolic Meanings, Environmental Issue.

¹ Makalede Araştırma ve Yayın Etiği'ne uyulmuştur.

² Bu makale, Ayşe Nur DANABAŞ tarafından Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Programında Prof. Tuğrul Emre FEYZOĞLU danışmanlığında yürütülen “Sürdürülebilir Su Yönetiminin Yunan Mitolojisinde Yer Alan Poseidon ve Deniz Tanrılarının Karakterlerinden ve Mitlerinden Yararlanılarak Seramik Sanatında Yorumlanması” başlıklı henüz yayımlanmamış sanatta yeterlik sanat çalışması raporundan üretilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Water is an indispensable resource for the continuity of life and is deeply important biologically and culturally. This element, which consists of hydrogen and oxygen and has a chemical composition, can be found in three different states in nature: solid, liquid, and gas. This multifaceted nature of water has influenced ceramic artists and led them to use water not only as a material, but also as a symbolic element. This study examines the use of water in ceramic art and how it is processed by artists and turned into a creative and meaningful element. In particular, the three states of water (solid, liquid, gas) and how it is used as a symbol are represented in works of art, and the concepts and themes related to these uses are investigated. Ceramics is a process in which clay is kneaded with water, shaped, and hardened, and in this context, water plays an important role both as a physical component and an aesthetic tool. Water is needed for clay to take shape; therefore, water is an indispensable material in ceramic art. However, the role of water in art is more expansive than a technical necessity. Artists have also used water to symbolize life, transformation, scarcity, and renewal. Water, as one of the essential elements of both nature and human life, allows artists to create works that carry deep meaning. This study's primary goal is to explore water's role in ceramic art as a material and symbolic element. The research conducted to achieve this goal was carried out through a literature review and sampling of works by artists. Water takes place in ceramic art in many forms; artists create different forms of expression with its solid, liquid, and gaseous states and symbolic use. The solid-state of water (ice or snow) symbolizes themes such as change and transformation. The liquid state of water finds a place in works that emphasize concepts such as fluidity, change, continuity, life, and sustainability. The gaseous state of water (vapor or fog) shows itself in works with deep meanings on transience, transformation, evolution, and ecosystem. In these three states, water holds an important place not only in the physical sense, but also at the conceptual level. While water gives shape to ceramics, it also allows artists to express the cycle of life and universal themes. Its symbolic use is very diverse. The works gain meaning by using symbols such as fish, water droplets, snow, and rain as forms or decorations. In this way, it takes on a form that expresses various concepts such as sustainability, drought, thirst, evolution, life, ecosystem, transience, and transformation.

The study's findings revealed that water's role in ceramic art is not only a technical necessity but also has a profound conceptual meaning. Artists not only use water as a material but also include the symbolism of water in their works, giving messages to viewers about themes such as scarcity, transformation, and constant change in life. Water takes its place in ceramic art both as a material and as an element that strengthens the meaning of the works. The movement, forms, and symbolic use of water in the works create strong meanings about the continuity and transformation of life.

As a result, water plays an important role in ceramic art as both a physical and symbolic element. Water is a material and a language that allows artists to express themes such as life, transformation, and universal change. While artists use water as an aesthetic element in their works, they also convey water's deep meanings to the audience. This study emphasizes that water use in ceramic art is multifaceted, and that water has become an important part of art both as a material and a symbol.

1. Giriş

Su, yaşam için en önemli unsurlardan biridir. Hem biyolojik hem de sembolik anlamlar taşır. Kimyasal olarak incelendiğinde, hidrojen ve oksijenden oluşan bir elementtir (Zumdahl, 2024). Sembol olarak ise ay, dişilik, bereket, durağanlık, derinlik, acıcılık, biçim değiştirme ve dönüştürme, fırtına, şifa ve arınmayı ifade eder (Wilkinson, 2011, s. 32).

Tatsız, kokusuz ve renksiz olan bu element doğada katı, sıvı ve gaz olmak üzere üç halde bulunur (WWF-Türkiye, 2006, s. 219). Katı halde buzullarda buz ya da kar yağı; sıvı halde yeryüzünde akarsu, deniz, ırmak ya da yağmur yağı; gaz halde ise atmosferde buhar ya da nem olarak görülür. Su yeryüzünün yaklaşık %70'ini kaplar. Bu suyun yaklaşık %97'si denizler ve okyanuslardadır. %2'lik su buzullarda ve geri kalan su ise akarsu, yer altı suyu ve göllerdedir (Zumdahl, 2023). Denizlerde olan su tuzlu olmasından dolayı, buzullarda olan su ise katı halde (buz) olmasından dolayı içme suyu olarak kullanılamamaktadır. Bu nedenle doğada genellikle akarsular, göller ve yer altı suları içme suyu olarak kullanılabilir. Bir canlı bedeninin ise yaklaşık 3/2'si sudan oluşmaktadır. Bu suyun canlının bedeninden eksilmesi bilinç kaybı, baygınlık veya ölümle sonuçlanabilir. Bu nedenle susuz bir hayat düşünülemez.

Su yaşam için neyse seramik için de odur. Bir seramik ürünün oluşması için ilk önce kilin su ile karışması ve plastik hale gelmesi gerekmektedir. Plastik hale getirilen seramik çamuru verilen şekli alır ve çökmeden ayakta durabilir. Bu sayede seramik form ve ürünler oluşturulabilir. Su, sadece seramiğin üretim aşamasında kullanılan bir madde değildir. Aynı zamanda hem eseri oluşturan sembol (damla, nehir, deniz vb.) olarak hem de doğadaki halleriyle kullanıldığında eseri destekleyen bir malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın temel problemi, yapılan araştırma sonucu görülmüştür ki suyun seramik sanatındaki rolünün derinlemesine anlaşılmamış olması ve sanatçılar tarafından suyun kullanım biçimlerinin yeterince incelenmemiş olmasıdır. Su, sadece seramiğin şekil alma sürecinde değil, aynı zamanda eserin anlamını taşıyan bir sembol olarak da yer bulmaktadır. Araştırma, suyun seramik sanatındaki işlevini, suyun farklı hallerinin (katı, sıvı, gaz) sanatsal üretim sürecindeki yerini ve sembolik şekillerin eserde kullanımını incelemeyi amaçlamaktadır. Suyu yalnızca yaşamın kaynağı olarak değil, aynı zamanda farklı halleri ve sembol kullanımıyla seramik sanatında nasıl yer aldığını ve ilham kaynağı olarak görüldüğünü ortaya koymaktır. Gelecekte, yaşamın devam etmesi için su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı hem bireyler hem de toplumlar için kritik bir öneme sahip olması seramik sanatçılarının dikkatini çekmektedir. Sanatçıların bu konuda oynayacağı rol, suyun değerinin yeniden anlaşılmasını sağlayacak nesiller arası bir sorumluluk taşımaktadır.

Araştırmada kullanılan yöntem, suyun seramik sanatındaki kullanımını keşfetmek için literatür taraması ve örneklem analizi yöntemlerine dayanmaktadır. Sanatçılara ait eserler incelenmiş, suyun seramiklerde nasıl bir malzeme ve sembol olarak işlediğine dair çeşitli örnekler üzerinden çözümlemeler yapılmıştır. Su, yalnızca bir üretim aracı olarak değil, aynı zamanda seramik sanatçıların eserlerine anlam katmak için kullandıkları bir öğe olarak değerlendirilmiştir. Çalışma, suyun seramik sanatında nasıl işlediğini ve sanatçıların bu unsuru nasıl estetik ve kavramsal bir şekilde kullandıklarını anlamak için önemli bir kaynak sunmaktadır.

Bu araştırma, suyun seramik sanatındaki yerinin sadece bir malzeme kullanımından öte, derin bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır. Su, sanatta hem bir fiziksel gereklilik hem de estetik bir ifade biçimi olarak kullanılmıştır. Seramik eserlerde yalnızca bir malzeme olarak yer almaz, aynı zamanda izleyiciye güçlü mesajlar ileten bir anlatım diline dönüşür. Bu bağlamda, suyun seramik sanatı için taşıdığı anlamın çok yönlü olduğu ve sanatçılar için

yaratıcı bir ilham kaynağı oluşturduğu vurgulanmaktadır. Suyun katı, sıvı ve gaz halleri ile sembolik formunun kullanımı, suyun geçiciliğini, dönüşümünü ve insanla olan ilişkisini sorgulamaktadır. Bu eserler, suyun kıymetini hatırlatmanın yanında, su kıtlığı, çevre kirliliği ve iklim değişikliği gibi günümüzdeki önemli sorunları da ele alarak toplumsal bir farkındalık yaratmaktadır.

2. Seramik Sanatında Su Teması

Suyun hem seramik için hem de yaşam için önemi seramik sanatçıları su üzerine düşünmeye ve üzerinde çalışmaya yöneltmiştir. Nüfusun artması, sanayileşme, yanlış ve gereksiz su kullanımı, çevre kirliliği ve bu kirliliğin suya etkileri gibi durumlar doğadaki kişi başına düşen su miktarını her geçen gün düşürmektedir. Eğer su, dikkatli ve kontrollü kullanılmazsa çok kısa bir sürede yaşam yok oluşu eşiğine gelebilir. Sanatçılar bazen bu yok oluşu durdurmak ya da yavaşlatmak için çevre kirliliği, kuraklık, susuzluk gibi suyla ilişkili konuları eserlerinde işleyerek toplumsal bir farkındalık yaratmaya çalışmışlardır. Bazen de deniz tanrısı, deniz hayvanı, balık, nehir, ırmak, deniz, şelale, dalga, su damlası gibi suyu sembolize eden görselleri eserlerinde kullanmışlardır. Günümüzde seramik sanatçıları suyu, eserlerinde sembol olarak kullanımının dışında malzeme olarak da kullanılmaktadır. Yani su, doğada bulunduğu halleriyle eserlere dahil olmaktadır.

Suyun seramik sanatında kullanımını dört başlıkta inceleyebiliriz. Bunlar; sıvı hali, katı hali, gaz hali ve sembol olarak kullanımıdır.

Suyun sıvı halinin seramik eserlerde kullanımı incelendiğinde yoğun olduğu görülmektedir. Bunun nedeni suyun sıvı halinin, doğal hava şartlarında daha kolay sergilenmesidir. Suyun sıvı halini eserlerinde kullanan seramik sanatçıları incelendiğinde dikkat çeken sanatçılardan biri Hamiye Çolakoğlu'dur. Sanatçının 1986'da Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsü girişine yapmış olduğu Görsel 1'deki "Derman Çeşmesi" isimli seramik eseri, Anadolu'daki su kültürü içerisinde yapılmış olan çeşmeleri anımsatmaktadır (Tanrıverdi, 2020, s. 398). O dönemde kampüs girişinden geçen toplu taşıma araçların olmayışı ve öğrencilerin öğrenim gördükleri fakültelere ulaşmak için kilometrelerce uzun bu yolu yürümeleri sanatçının dikkatini çekmiştir. Bu nedenle yolda yürürken yorulanların su içip dinlenecekleri bir çeşme yapmayı planlamıştır. Kuş, çiçek gibi motiflerin rölyefleri ile oluşturduğu çeşmeyi "sevgi tüm güzelliklerin kaynağı" yazısı ile tamamlamıştır. Sanatçı eserini yaptıktan kısa bir süre sonra genç yaşta kardeşi Derman'ı kaybetmiş ve ardından "buradan geçenlere derman olsun" düşüncesiyle eserinin ismini kaybettiği kardeşine ithafen "Derman Çeşmesi" olarak vermiştir (Arkeolojik Haber, 2020).

Görsel 1. Hamiye Çolakoğlu, 1986, Derman Çeşmesi.
Arkeolojik Haber. URL1

Sanatçı Güngör Güner, 1996 yılında "50 Yıllık Seramik Serüvenimden Küçük bir Kesit" (Görsel 2) isimli bir sergi yapmıştır. Bu sergideki eserlerini açıklarken, çevresinde yaşadığı kuraklık deneyimlerine odaklandığını söylemiştir. Güner, 1993 yılında hayatında hiç tanık olmadığı şiddetli bir kuraklık gördüğünü ve bu dönemde, yağmurun yere düşmediği, ağaçların kuruduğu bir atmosferle karşı karşıya kaldığını belirtmiştir. Kuraklığın yaşandığı bu günlerden birinde yağın yağmuru ağaçların suya olan açlığından dolayı henüz havada iken tuttuğunu, bu nedenle suyun yere ulaşmadığını görmesi onun oldukça dikkatini çekmiştir. Aynı zamanda, kendi yaşam alanında suyun kıtlığına tanık olması, yaşadığı beşinci katta su kesintileri nedeniyle kovalarla su taşıması hayatını bir müddet zora sokmuştur.

Yaşadığı bu deneyimlere, evinde kalan bir misafirin giderken evin banyosunda unuttuğu su dolu plastik torbalarında eklemesi sanatçıya, suyun kıymetini hatırlatmıştır. Bu nedenle sanatçı, Türk Hamamı'ndan galeriye dönüştürülen mekânda açılan seramik sergisinde ilhamını su ile yaşadığı deneyimlerden alarak eserler üretmiştir. Sanatçı, sergisinde su dolu plastik torbalarını sergileyerek izleyicilere "Su artık sergi salonlarında sergilenecek kadar ender bir metadır" mesajını iletmeyi amaçlamıştır. Bu fikir, onun sanat anlayışının temelini oluşturmuş ve "Ben Suyu Sergiliyorum" kavramını ortaya atmasını sağlamıştır (Güner, 2014).

Su, 1993 yılından itibaren sanatçının sanatsal ifadesinde önemli bir tema olmuş. Güner, eserlerinde suyun yaşam için kritik önemini vurgularken, aynı zamanda onun ender ve değerli bir kaynak olduğunu hatırlatmaktadır.

Görsel 2. Güngör Güner, 1996, Ben Suyu Sergiliyorum Serisinden.
Facebook. URL2

Sanatçı Zachary M. Gordon'un da eserlerinde suyun sıvı halini çoğunlukla kullanmıştır. Su oyunu serisi tasarlayan sanatçı her eseri için bir hikâye yazarak eserlerini hikayelerle bütünleştirmiştir. Bu eserlere hikayelerle bağlantılı olacak şekilde suyun seramik eser üzerinde hareket etmesini sağlayan bir mekanizmada yerleştirmiştir. Bu sayede hikâye, suyun hareketi ve seramik eserler bütünleşmiştir. Sanatçının Görsel 3'de görünen "Dalga Geliyor" su oyunu güzel bir örnek olabilir. Gordon, bu eserin hikayesinde bir gemi kaçırma ve ardından gelişen dramatik bir çatışma sahnesini işlemiştir (Gordon, 2013, s. 83). Sanatçı, bu işlediği hikâyeyi seramik yüzeye betimleme yaparak aktarmıştır ve hikâyeyi destekleyen su hareket mekanizması ekleyerek sudan dalga oluşturmuştur. Bu sayede suyun hareketiyle hikâyeyi desteklemiştir.

Görsel 3. Zachary M. Gordon, 2014, Dalga Geliyor.

Gordon, Zachar M. (2013). *Hikâye Anlatan Su Oyunları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Sanat Eseri Çalışma Raporu)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, s.82.

Suyun sıvı halini eserlerinde kullanan başka bir sanatçı da Adile Feyza Özgündoğdu'dur. Sanatçı, Görsel 4'de yer alan Su sergisinde Samsun'da deniz ile yaşadığı süreci ve çocuğunun deniz ile iletişimini anlatmaktadır. Her gün çocuğu ile deniz kenarında yürüyen sanatçı Ankara'ya taşındıktan sonra denize olan hasretini yaptığı eserlerle anlatmak istemiştir (Özgündoğdu, 2024). Çok sayıda mavi beyaz porselenden yaptığı çubuk formundaki parçaları

anlık olarak içinden geldiği gibi deniz kenarında düzenledikten sonra fotoğraflamıştır. Deniz dalgaları arasında kalan seramik eserleri deniz ile bir bütün denizin bir parçası gibi durmaktadır. Fotoğrafları ve yeniden düzenlediği seramik parçalarından oluşan eserlerini sergisinde izleyicisiyle buluşturmuştur. Bu sayede kendi penceresinden gördüğü denizi, deniz dalgalarını ve deniz dalgaları içerisindeki eserlerini izleyicilere sunabilmiştir.

Görsel 4. Adile Feyza Özgündoğdu, 2022, Su Sergisi.
Fezaporcelain. URL3

Suyun sıvı halini eserlerinde kullanan bir başka sanatçı Mehmet Kutlu'dur. Sanatçı, Görsel 5'de yer alan "Sudan Bahaneler" isimli sergisinde konu olarak bahaneleri ele almıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılışının ardından yaşadığı deneyimler sanatçıyı oldukça etkilenmiştir. Kutlu, insanların bu tür olayları ekonomik nedenlerle inşa ettiklerini düşünmektedir. Bunun için altınla bezeli porselen sütunlar yaparak düşüncelerini eseriyle aktarmayı planlamıştır. Yerebatan Sarnıcı'nın büyüleyici atmosferinde konuyu destekleyen bir ortam oluşturmuştur (Lebriz, t.y.). Sanatçı, Yerebatan Sarnıcı'nın mekânsal özellikleri ve suyun sergiye kattığı mecazi boyutu da işin içine katarak altınla bezemiş porselen sütunlar aracılığıyla insanlara sunulan bahaneleri vurgulamıştır. "Sudan Bahaneler" isimli sergisinde suyu eser sergilemenin bir parçası olarak kullanmıştır.

Görsel 5. Mehmet Kutlu, 2001, Sudan Bahaneler Sergisi.
Lebriz. URL4

Kutlu, aynı zamanda (Görececek Adasında açılan) Blu Exile Art Project Sualtı Parkı'nın tamamlanan 1. etabında yer alan 6 sanatçıdan biridir. "Oksijen" temasıyla denize dost malzemeler ile yapılan heykeller kalıcı olarak parkta yer almaktadır. Tüple dalış yapılarak gezilen serginin amacı ekosistemde dünyanın en önemli oksijen kaynağı olan

deniz ve deniz çayırlarının öneminin anlaşılıp korunmasının sağlamasıdır (Bodrum Dergisi, 2024). Kutlu, Görsel 6’de görüldüğü gibi pişmiş topraktan yaptığı Rüya adlı eserini denizin altında sergileyerek denizi sergileme alanı olarak kullanmıştır. Sanatçı, eserini timsah başlı insanlar ile mercanlardan esinlenerek çok sayıda formdan oluşturmuştur ve bu formların üzerinde delikler bırakarak deniz canlılarının eser üzerinde yaşam alanı oluşturmalarına olanak sağlamıştır. Kutlu, eseri için “2024 yılında Bodrum Göcek Adası açıklarındaki bu yerleştirme; su, oksijen, toprak, hayvan ve insanın birlikteliğiyle ilgili bir rüya olmayıp “bir” olmasına dair bir rüyadır.” ifadesinde bulunmaktadır (Kutlu, 2024).

Görsel 6. Mehmet Kutlu, 2024, Rüya.
Bodrum Dergisi. URL5

Denizin sergileme alanı olarak kullanıldığı bir başka sergi de Görsel 7’de yer alan Denizi Pişirdik Sergisi’dir. Ali Çağpar, İnci İyibaş, Sibel Düzer ve Tekin Özkurt, doğaya verilen zarara dikkat çekmek için deniz canlılarını konu alan seramik eserler yapmışlardır. Bu eserlerini 5 ile 10 metre derinlikte su altı ile uyumlu bir şekilde yerleştirerek sanat severlerle buluşturmışlardır. İzleyici, tüple denizin dibine dalarak ya da şnorkel ve palet ile deniz yüzeyinden bakarak sergiyi izleyebilmektedir. Dünyanın ilk su altı sergisi olan Denizi Pişirdik Sergisi, Türkiye başta olmak üzere birçok ülkeye de gitmiştir (Hürriyet Kelebek, 2005). Özellikle tüple dalış sevenler için büyümlü bir ortam oluşturan sergi deniz altındaki yaşamın güzelliklerini ve su altındaki canlılara verilmesi gereken önemi hatırlatmaktadır.

Görsel 7. Ali Çağpar, İnci İyibaş, Sibel Düzer ve Tekin Özkurt, 2002, Denizi Pişirdik Sergisi.
NTV Kültür Sanat. URL6

Suyun sıvı hali olan denizi sergileme alanı olarak kullanan diğer bir sanatçı Ergün Arda'dır. Arda, kişisel sergi alanı olarak kullanmaktan ziyade uluslararası karma seramik sergileri düzenlemektedir. "Yüzen Seramikler" (Görsel 8) sergisi kapsamında yer alan seramik yapıtlar, yapan sanatçılar tarafından Bozcaada'da açık denizde sergilenip yüzdürüldükten sonra bölgedeki bir sergi salonunda sergilenmeye devam etmektedir. Ekolojik sanatsal bir etkinlik olan "Yüzen Seramikler" sergisi sanatçının doğasına sahip çıkmasını amaçlamaktadır (Seramik Türkiye, t.y.). Sanatçılar burada doğa ile bir araya gelerek su üzerinde eserini sergilerken sanatın artık her yerde icra edilebileceğini göstermektedir.

Görsel 8. 2021, Yüzen Seramikler Sergisi.
Seramik Türkiye. URL7

Görsel 9'da Reformatif Mercan Habitatları projesi, Hong Kong'da 2018'deki Mangkhut Tayfunu sonrası sualtı canlıları için alternatif yaşam alanları tasarlayarak farkındalık oluşturma amacı ile geliştirilmiştir. Tayfun, Hong Kong'daki mercan alanlarına büyük zarar vermiştir. Hong Kong Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ne ait robotik üretim laboratuvarı RFL, 3D baskı teknolojisini kullanarak, felaket sonrası %80 oranında tahrip olan mercanları eski haline getirmeyi amaçlayan bu projeyi geliştirmiştir (Mert, 2020). Projede sanatçılar, doğayla kurdukları iş birliğiyle yeni bir dil geliştirip bütüncül bir yaklaşım sergilemektedirler. Tayfun sonrası yok olan mercan yataklarına 3D yazıcılarla üretilen pişmiş toprak karoları yerleştirilerek, mercanların büyümesi için uygun bir ortam oluşturmaktadırlar. Karolar, mercanların yerleşip büyüyebileceği delikli bir yapıya sahiptir. Bu delikli yapı, dikey büyümelelerini sağlayarak diğer sualtı türleriyle rekabet etmelerini mümkün kılmaktadır (Çevik ve Kayahan, 2021, s. 1101,1102). Bu proje, günümüz teknolojisinin sualtı yaşamını iyileştirme potansiyelini vurgulayan, sualtı ekosistemlerinin sürdürülebilirliğini yeniden sağlama hedefini taşıyan ve sanat ile teknolojinin birleşimiyle sosyal sorumluluk alanında örnek teşkil eden önemli bir çalışmadır.

Görsel 9. Hong Kong Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Robotik Üretim Laboratuvarı, 2018, Reformatif Mercan Habitatları Projesi.
Mercado. URL8

Suyun katı halini eserlerinde kullanan sanatçılara geldiğimizde ise sayının daha az olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni suyun doğada genelde sıvı halde bulunmasıdır. Suyun katı halde bulunması için serginin kutup noktalarına yakın alanlarda olması, kışın karlı bir zamanda dış ortamda yapılması gibi durumların oluşması gerekmektedir. Ya da teknolojinin yardımıyla suyun katı haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Sanatçı Caner Yedikardeş Görsel 10'deki "Tuz Buz" sergisinde teknolojiyi kullanarak suyun katı halini eserlerinin bir parçası olarak kullanmıştır. Sanatçı yaklaşık 2 ay gibi bir sürede parça parça su ekleyip dondurarak ve aralara kontrollü bir şekilde kırık seramik ve cam parçaları ekleyerek eserlerini oluşturmuştur (Doğan Haber Ajansı, 2021). Sanatçı bu sergisinde insan yaşamını döngüsel bir perspektifle ele almıştır. Eserlerinde varoluşsal ve metaforik bir anlatım tarzı kullanmıştır. İnsanın deneyimlerini ve kimliğini sürekli değişen, dönüşen bir süreç olarak göstermiştir. "Tuz Buz" "Döngünün kaderi sarmaldır" mottosuyla, insanın yaşadığı deneyimleri, kırık pişmiş toprak parçalarının buz içindeki görüntüsüyle ilişkilendirmiştir (Yedikardeş, t.y.). Yani kırık porselen, cam ve çömlek parçaları gibi somut nesneler aracılığıyla insanın içsel ve dışsal kırılmaları, bölünmeleri ve dönüşümleri anlatılmaktadır.

Görsel 10. Caner Yedikardeş, 2021, Ayten'den Kalanlar 2 , "Tuzbuz" Sergisi.
Facebook. URL9

Seramik sanatında suyun gaz halinin kullanıldığı eserler incelendiğinde Görsel 11'deki Studio Swine'in " ∞ Mavi (Sonsuzluk Mavisi)" adlı seramik heykel çalışması dikkat çekmektedir. Studio Swine (Japon mimar Azusa Murakami ve İngiliz sanatçı Alexander Groves), Londra merkezli bir tasarım ikilisi olup, "Eden Project" için siyanobakterilerden ilham alarak büyük ölçekli bir seramik heykeli yapmışlardır. Dünyanın en büyük seramik sanat eseri olarak kabul edilen 20 ton ağırlığında ve 9 metre yüksekliğindeki heykel, siyanobakterilerin oksijenli fotosentez sürecini anmak için tasarlanmıştır (Snoad, 2024). Nefes alan bu heykeli oluşturmak için yüzeyine "ilkel dünyaların aromaları" ile kokulandırılmış buhar halkalarını ateşleyen 32 top yapılmıştır. Studio Swine, bu kokuyu parfüm evi Givaudan ile birlikte çalışarak elde etmiştir. Murakami ve Groves, bir röportajlarında koku için "Buharın kokusu atmosferin katmanlı, 4,5 milyar yıllık tarihini anlatıyor" diye açıklama yapmışlardır (Yalçinkaya, 2018). Aynı zamanda eserleri için

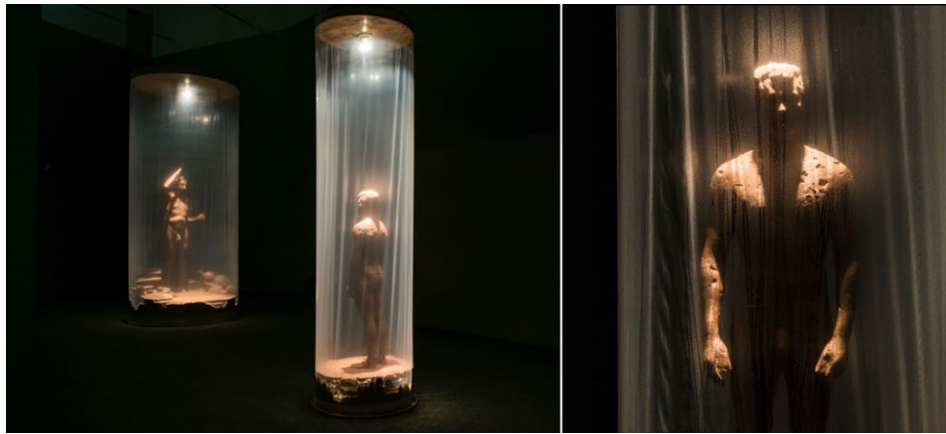
Yaklaşık üç milyar yıl önce, siyanobakteriler ilk olarak oksijenli fotosentezi geliştirdiler. Bunu yaparak gezegenimizin doğasını değiştirdiler. Geçmişteki sanatçıların kutsal olanı tasvir ettiği gibi Sonsuzluk Mavisi heykelimiz de varlığımızın bağlı olduğu görünmez unsurlara, nefes alabilen atmosferimize, mikrobiyal yaşamımıza ve derin zamanımıza fiziksellik katıyor. (Yalçinkaya, 2018)

açıklamasında bulunmuşlardır. Bu nedenle, Studio Swine, heykelin yüzeyini oksijeni simgeleyen mavi renkli oksit sırlarla kaplamıştır. Seramik karoların yüzeylerindeki doku desenini ise canlılarda bulunan reaksiyon-difüzyon sistemlerinin (kimyasal reaksiyonların dönüşmesi ve yayılması süreci) algoritmasından destek alarak tasarlamışlardır (Yalçinkaya, 2018). Yani heykelin yüzeyinde, zebралardan mercanlara kadar doğada bulunan, yayılma ve dönüşümü ifade eden desenler yer almaktadır.

Görsel 11. Alexander Groves ve Azusa Murakami, 2018. Sonsuzluk Mavisi / Infinity Blue.
Cfile Capsule. URL10

Suyun gaz haline başka bir örnek ise Görsel 12’de Walter McConnell’in fırınlanmamış seramik eserleridir. Walter McConnell, fırınlanmamış seramik enstalasyonlarıyla tanınan bir sanatçıdır. Çalışmaları, teraryum benzeri muhafazalarla kaplanmış ve doğa ile kültür arasındaki ilişkiyi ele alan eserlerden oluşmaktadır. Bu eserler, kurgusal manzaralar içerisinde oluşturulmuş toprak formların kırılğan ve hayalet gibi görünmesi ile geçiciliği ve doğal sistemlerin kaçınılmaz sonucunu öne sürmektedir. Figürlerin kapsülle sergilenmesi sadece sergileme değil, aynı zamanda eseri koruma yöntemidir. Bu atmosferik kapsül içinde eser, sergi boyunca ışık ve ısıdan etkilenir. Bün-yedeki çamurdan nem çeker ve kapsül içinde yoğunlaşma oluşur. Bu yoğunlaşma sonucu su damlaları eserin üzerini örter. Figürler genellikle dijital olarak taranmış ve canlı modellerden prototiplenmiştir. Cornell Üniversitesi İnsan Ekolojisi Okulu’nda bulunan tüm vücut tarayıcısının enstalasyondaki figürlerin üretiminde önemli bir rol oynadığı bilinmemektedir. Sanatçı figürleri genellikle CNC ile işlenmiş ya da 3D yazdırılmış modeller oluşturarak alçı kalıplar üretip, bu kalıplara sıvı seramik çamur dökerek elde etmiştir (Bellevue Arts Museum, 2017). "Itinerant Edens" adlı enstalasyonu, sanatın analog ve dijital süreçler arasındaki kesişmelere, insan figürünün aracılığıyla odaklanmaktadır.

Görsel 12. Walter McConnell, 2017, Gezici Cennetler / Itinerant Edens.
Bellevue Arts Museum. URL11

Seramik sanatında suyu sembol olarak kullanımı ise çok çeşitlidir. Her sanatçı vermek istediği mesaja göre su sembollerinden kullanmıştır. Bu sembol bazen eserin formu olarak bazen eserin üzerine dekor olarak kullanılmışlardır. Örneğin, bazı sanatçılar hem balık formu seramik eserler üretmişler hem de sudan bağımsız olarak oluşturdukları seramik eserlerin üzerine balık betimlemesi işlemişlerdir. Suyu sembol olarak eserlerinde kullanan seramik sanatçılarından Naoko Okabe, Tokyo'da yapmış olduğu Gift From Above (Görsel 13) adlı seramiklerinde suyu damla formunda kullanmıştır. 121x121x121 cm boyutunda, büyük su damlası formunda yukarıdan aşağıya sarkan seramiklerin hemen altında mavi sırlı seramik kaselerden oluşan bir enstalasyondur. Sanatçı bir röportajında, bu eserin oluşum süreci ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamada kavunla oynarken, aklına keşişlerin hac sırasında yiyecek almak için kullandıkları adak kasesinin gelmesinden ilham aldığını belirtmiştir. Bu sayede keşişler yanlarında yemeklerini taşımak zorunda kalmayacaktır. Esinlenmesi üzerine yaptığı denemelerde, bir gölün derin ve berrak görüntüsünü hatırlatan ve güzel bir çırtırtı efekti yaratmasına ilham veren eserini oluşturmuştur. Sanatçı, yaptığı kavun ikram kasesini avuçlarına alınca yukarıya bakma gereksinimi hissettiğini ve o anda yukarıdan inen bir hediye gelecekmış düşüncesine kapıldığını söyler. Gökyüzünden hangi hediye gelir? sorusuna verdiği cevapla bu eseri tamamlamıştır (Yoo, 2014). Bu bağlamda, eserin adı olan "Yukarıdan Gelen Hediye", sanatçının gökyüzünden gelen suyu ve doğanın verdiği armağanları temsil etmektedir.

Görsel 13. Naoko Okabe, Yukarıdan Gelen Hediye / Gift From Above. Walter My Modern Met. URL12

Pensilvanya doğumlu sanatçı Denise Romecki ise Görsel 14'de görüldüğü gibi seramik eserlerinde sembol olarak okyanusu ve su dalgalarını kullanmaktadır. Sanatçı için hammadde olarak seramik kili topraktan bir hediyedir. Bu kil ile çalışırken ise elleri doğa ile yaratıcı süreci arasında bir köprüdür (Denise Romecki Ceramic Sculpture, t.y.). Bu nedenle eserlerini seramikten oluşturmuştur. Sanatçının eserlerinde, dünyadan ilham aldığı bilinmektedir. Bu ilhamı, organik formlar ve semboller aracılığıyla ifade ederek göstermektedir. Sanatçı eserlerinde, dalga formlarından destek alarak okyanusun hareketliliğini ve dinamizmini yansıtmaktadır. Eserler, okyanusun gücünü ve çekiciliğini kutlama amacıyla yapılmış anlatsal bir özelliğe sahip olduğu görülür (Ying, 2021). Çünkü sanatçı için tüm doğal şeyler onura ve saygıya layık bir ruha sahiptir. Bu nedenle eser, doğal dünyaya ve bilime ilişkin bir ruhu temsil eder.

Görsel 14. Denise Romecki, Dalgalar / Waves.
Yinjispance. URL13

Kyoto doğumlu sanatçı Takahiro Kondo, 1993 yılında porselene özgün bir teknik olan Silver Mist'i (gintekisai) yaratarak dikkat çekmiştir. Yüzeylerdeki damlalar nedeniyle porselene narin bir ışıltı ve çeşitli görünüm kazan- dıran bu teknik, kil kullanarak ateşten su yaratma konseptine dayanmaktadır. Yani bu teknikle yarattığı eserlerin yüzeyinde su damlacıkları görünümü oluşmaktadır. Özellikle, 2011 Tohoku Depremi ve Tsunami'nin etkisine yanıt olarak yarattığı Reduction (Görsel 15) isimli oturan figürler en dikkat çeken eserlerindendir (Tokyo Gallery + Beijing Tokyo Art Projects, 2022). Sanatçı suyun sembolü olarak gördüğü su damlacıklarını eserlerinde kullanmıştır. Yoğunlaşma ortamında oluşan su damlacıkları gibi eserlerin tamamı bu görüntü altındadır. Bağdaş kurmuş otu- ran figürlerin çaresizliği, yoğunlaşma görüntüsüyle güçlendirilmiştir. Çaresiz bir bekleyişi anlatan bu seri hem Tohoku Depremi'ni hem de Tsunami'nin insanlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkileri izleyenlere aktarmaktadır.

Görsel 15. Takahiro Kondo, 2015, İndirgeme / Reduction.
Kondo Takahiro. URL14

3. Sonuç

Su hem yaşamın temel unsuru hem de sanatın zengin bir kaynağı olarak birçok farklı biçimde kullanılır. Kimyasal yapısıyla birlikte doğadaki üç hali (katı, sıvı ve gaz), hem fiziksel hem de sembolik anlamda derin bir etkiye sahiptir. Sanatçılar, suyu yalnızca bir malzeme olarak değil, aynı zamanda derin anlamlar taşıyan bir sembol olarak kullanarak toplumsal ve çevresel konulara dikkat çekmektedir. Suyun sıvı, katı ve gaz halini kullanarak ise izleyicilere doğanın döngüsellliğini, geçiciliğini ve hayatın sürekliliğini anlatmaktadırlar.

Su ve kilin birleşiminden oluşan seramik sanatında da su, hem çeşitli halleriyle yardımcı malzeme olarak hem de sembol olarak kullanılmaktadır. Sanatçılar, suyun farklı hallerini eserlerine yansıtarak, izleyiciye farklı deneyimler sunarken, hem de su sembollerini eserlerinde kullanarak anlatmak istedikleri konuları anlatabilmektedirler.

Seramik sanatında suyun sıvı halini eserlerinde kullanan sanatçılar arasında Mehmet Kutlu, Güngör Güner, Hamiye Çolakoglu, Adile Feyza Özgündoğdu, Ergün Arda vb. yer almaktadır. Kutlu, suyu, insanların bahaneleriyle ilişkilendirerek eserlerine derin bir anlam yaratırken; Güner, suyu, suya ulaşmanın zorlu olduğu dönemlere atıfta bulunarak suyun artık sergi salonlarında sergilenecek kadar ender olduğunu yansıtan eserleriyle anlatır. Suyun gaz halini Alexander Groves & Azusa Murakami ve Walter McConnell eserlerinde kullanmıştır. Groves & Murakami, "Infinity Blue" isimli eserlerde her nefeste oksijen sağlayan hayati yapılara gönderme yaparken, McConnell, fırınlanmamış seramik eserleriyle, kırılğan ve geçici doğal sistemlerin kaçınılmazlığını vurgulamaktadır. Suyun katı hali ise daha az kullanılsa da Caner Yedikardeş'in "Tuz Buz" sergisindeki suyun katı hali olan buz şekli kullanılmıştır. Sanatçı, insan yaşamının döngüsel yapısını simgeleyen eserler ortaya koymaktadır. Suyun sembolleri çok fazla olduğundan, sanatçılar ifade etmek istedikleri konuya göre su sembollerinden birini ya da birkaç tanesini seçerek eserlerini oluşturmuşlardır. Seramik sanatında suyu sembol olarak eserlerinde kullanan sanatçılar arasında Denise Erie, Takahiro Kondo, Naoko Okabe vb. yer almaktadır. Erie, okyanusun gücünü ve çekiciliğini anlatmak için organik okyanus dalgaları kullanırken, Kondo, Tsunami'nin insanlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkiyi anlatmak için seramik eserin üzerine indirgeme ortamında oluşan su damlacıklarının efektini yapmıştır.

Sonuç olarak, su, yaşamın temel kaynağı olmasının yanı sıra, sanatsal ifadenin de vazgeçilmez bir unsuru olarak öne çıkar. Sanatçılar, suyu farklı halleriyle ve sembolik anlamlarıyla eserlerine dahil ederek hem doğanın güzelliklerini hem de çevresel sorunları gözler önüne serer. Suyun sanatla buluşması, izleyicilere derin düşünceler ve duygusal deneyimler sunarken, yaşamın sürekliliğini hatırlatır. Su, doğanın en temel bileşeni olarak yaşamın sürekliliğini sağlarken, sanatta da derin bir anlam katmanı oluşturmakta ve toplumsal farkındalık yaratma potansiyeline sahip olmaktadır. Gelecekte su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusundaki sanatsal çalışmalar hem çevresel sorunlara dikkat çekmek hem de izleyicilere ilham vermek açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, suyun sanat üzerindeki etkisi, sadece estetik bir değer değil, aynı zamanda hayati bir mesaja da dönüşmektedir.

Kaynakça

Arkeolojik Haber. (2020). Erişim: 14.11.2024. <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-hacettepe-universitesinde-hamiye-colakoglu-muzesi-kurulacak-24802/>

Bellevue Arts Museum. (2017). Erişim: 27.03.2024. <https://www.bellevuearts.org/exhibitions/past/walter-mcconnell>

Bodrum Dergisi. (2024). Erişim: 14.11.2024. <https://www.bodrumdergi.com/post/202406121645>

Çevik, N., Kayahan, Z. (2021). Çağdaş Sanatta "Su" Teması Üzerine Deneyimlenen Sergileme Pratikleri. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7/40, s. 1095-1106. Erişim: 02.11. 2024. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://journalofsocial.com/files/josasjournal/c7339e99-c218-458e-ab10-6e52612ae13c.pdf

Denise Romecki Ceramic Sculpture. (t.y.). Erişim. 04.12.2023. <https://www.deniseromecki.com/about-1/>

Doğan Haber Ajansı. (2021). Erzurum'da "Buz Heykel" Sergisi, *Mynet*. Erişim: 17.04.2024. https://www.mynet.com/erzurumda-buz-heykel-sergisi-6943864-myvideo?fbclid=IwAR3Y_ZOPOrlyeZwjdkINF_A6WkL5wknlk-jDmVQohjSQ-kfvN1hUFmFJ0Rk.

Güner, Güngör. (2014). 50 Yıllık Seramik Serüvenimden Küçük Bir Kesit, *Facebook*. Erişim: 14.02.2024. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10152246960063810&set=pb.634063809.-2207520000&type=3>

Hürriyet Kelebek. (2005). Erişim: 21.12.2022. <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/denizi-pisirdiler-berlin-etasidilar-38714130>

Kutlu, Mehmet. Kişisel İletişim. 02.12.2024.

Lebriz.com. (t.y.). Erişim: 21.12.2022. <http://lebriz.com/pages/artist.aspx?artistID=71§ion=550&periodID=&pageNo=3&exhID=0&bhcp=1>

Mert, Tuna. (2020). Hong Kong'un Mercanları 3D Baskı ile Yaşama Tutunuyor, *Mercado*. Erişim. 04.11.2024. <https://www.studiomercado.com/post/hong-kong-mercan-3d-baski-teknolojisi>

Özgündoğdu, Adile Feyza. Kişisel İletişim. 13.02.2024.

Seramik Türkiye. (t.y.). Erişim: 14.09.2024. <https://www.seramikturkiye.org/post/%C3%B6l%C3%BCm-kalim-meselesi%CC%87-ve-y%C3%BCzen-serami%CC%87kler>

Snoad, Loura. (2024). Studio Swine Creates e 2-tonne Ceramic Sculpture That Blows Smoke Rings for the Eden Project, *It's Nice That*. Erişim: 22.05.2024. <https://www.itsnicethat.com/news/studio-swine-eden-project-art-220518>

Tanrıverdi, Yasemin. (2020). Seramik Sanatında Suyun İzi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, s. 390-408. Erişim: 02.11.2024. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/947125

Tokyo Gallery + Beijing Tokyo Art Projects. (2022). Erişim:27.03.2024. <https://www.tokyo-gallery.com/en/exhibitions/4223.html>

Wilkinson, Kathryn. (2011). *Semboller ve İşaretler*. (S. Toksoy, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.

WWF-Türkiye. (2006). *Su: Suyun Yer Yüzündeki Serüveni*. İstanbul: WWF-Türkiye.

Yalçinkaya, Günseli. (2018). Studio Swine Unveils Nine-metre-tall "Breathing" Sculpture at The Eden Project, *Dezeen*. Erişim: 18. 05. 2024. <https://www.dezeen.com/2018/05/25/studio-swine-nine-metre-tall-breathing-sculpture-eden-project-design/>

Yedikardeş, Caner. (t.y.). Tuz Buz Sergisi, *Facebook*. Erişim: 27.01.2021. <https://www.facebook.com/photo?fbid=10158685802067347&set=pcb.10158685802282347>

Ying. (2021). American Ceramic Artist Denise Romecki, *Yinjispace*. Erişim: 31.10.2023. <https://www.yinjispace.com/article/Denise-Romecki.html>

Yoo, Alice. (2014). Glazed Clay Sculpture of Water Droplets Falling the Sky, *My Modern Met*. Erişim: 11.07.2024. <https://mymodernmet.com/naoko-okabe-gift-from-above>

Zumdahl, Setven S. (2023). Water, *Britannica*. Erişim: 14.01.2024. <https://www.britannica.com/science/water>

Görsel Kaynakçası

Görsel 1. Hamiye Çolakoglu, 1986, Derman Çeşmesi, Arkeolojik Haber. Erişim: 14.11.2024, <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-hacettepe-universitesinde-hamiye-colakoglu-muzesi-kurulacak-24802/>

Görsel 2. Güngör Güner, 1996, Ben Suyu Sergiliyorum Serisinden, Facebook. Erişim: 04.02.2024, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10153000530868810&set=pb.634063809.-2207520000&type=3>

Görsel 3. Zachary M. Gordon, 2014, Dalga Geliyor.
Gordon, Zachar M. (2013). Hikâye Anlatan Su Oyunları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Sanat Eseri Çalışma Raporu). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, s. 82.

Görsel 4. Adile Feyza Özgündoğdu, 2022, Su Sergisi, Feyzaporcelain. Erişim: 05.02.2024, https://feyzaporcelain.com/gallery_2022/

Görsel 5. Mehmet Kutlu, 2001, Sudan Bahaneler Sergisi, Lebriz. Erişim: 21.12.2022, <http://lebriz.com/pages/artist.aspx?artistID=71§ion=130&periodID=296&pageNo=0&exhID=0&bhcp=1>

Görsel 6. Mehmet Kutlu, 2024, Rüya, Bodrum Dergisi. Erişim: 14.11.2024, <https://www.bodrum-dergi.com/post/202406121645>

Görsel 7. Ali Çağpar, İnci İyibaş, Sibel Düzer ve Tekin Özkurt, 2002, Denizi Pişirdik Sergisi, NTV Kültür Sanat. Erişim: 21.12.2022, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/153742.asp>

Görsel 8. 2021, Yüzen Seramikler Sergisi, Seramik Türkiye. Erişim: 21.12.2022, <https://www.seramikturkiye.org/post/%C3%B6l%C3%BCm-kalim-meselesi%CC%87-ve-y%C3%BCzen-serami%CC%87kler>

Görsel 9. Hong Kong Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Robotik Üretim Laboratuvarı, 2018, Reformatif Mercan Habitatları Projesi, Mercado. Erişim:27.11.2024, <https://www.studiomercado.com/post/hong-kong-mercant-3d-baski-teknolojisi>

Görsel 10. Caner Yedikardeş, 2021, Ayten'den Kalanlar 2 , "Tuzbuz" Sergisi, Facebook. Erişim: 01.12.2023, <https://www.facebook.com/share/BdDpsjpnnyPFqfN8/?mibextid=WC7FNE>

Görsel 11. Alexander Groves ve Azusa Murakami, 2018. Sonsuzluk Mavisi / Infinity Blue, Cfile Capsule. Erişim: 27.03.2024. <https://cfileonline.org/feature-studio-swines-monumental-vapor-breathing-sculpture/>

Görsel 12. Walter McConnell, 2017, Gezici Cennetler / Itinerant Edens, Bellevue Arts Museum. Erişim: 27.03.2024, <https://www.bellevuearts.org/exhibitions/past/walter-mcconnell>

Görsel 13. Naoko Okabe, Yukarıdan Gelen Hediye / Gift From Above. Walter, My Modern Met. Erişim: 05.02.2024, <https://mymodernmet.com/naoko-okabe-gift-from-above/>

Görsel 14. Denise Romecki, Dalgalar / Waves, Yinjispance. Erişim: 31.10.2023, <https://www.yinjispance.com/article/Denise-Romecki.html>

Görsel 15. Takahiro Kondo, 2015, İndirgeme / Reduction, Kondo Takahiro. Erişim: 31.10.2024, <http://www.kondo-kyoto.com/Detail/objects/KT.3587>